

Stockholm.

Nordiska museet. Ust. kat.

Nordiska museets "arbetarminnen".

[30.10 - 30.11.1969]

Ex. A: N.M:s
vägledn

När Artur Hazelius på 1870-talet började sin insamlingsverksamhet för det som sedermera blev Nordiska museet, hade ståndssamhället nyligen officiellt avskaffats. 1870-talet var också det decennium då industrialismen på allvar började slå igenom i Sverige. Det var därför helt naturligt att Hazelius verksamhet inriktades på att rädda så mycket som möjligt från den epok som just hade svunnit. Under de följande decennierna fortsattes Hazelius program och ett mycket stort och ovärderligt material insamlades. Även undersökningar rörande arbetsförhållanden genomfördes, framförallt gällande skråväsendets lärlingar och gesäller, bruksens arbetare och herrgårdarnas och böndernas tjänstefolk.

Vid slutet av 1930-talet intensifierades undersökningar i arbetarmiljöer i samband med att arbetet på den på LO:s initiativ tillkomna serien "Arbetarklassens historia" påbörjades. Dessa undersökningar stöddes ekonomiskt av arbetarnas egna organisationer och fortsattes under 1940-talet.

Den 31 oktober 1945 rullade det sista statarflyttlasset på svenska landsvägar. Denna dag upphörde nämligen den ca 200-åriga statarinstitutionen att gälla. Avtal hade ett år tidigare träffats mellan Svenska lantarbetareförbundet och Svenska lantarbetsgivareföreningen om kontantlön till alla organiserade lantarbetare. Man hade ett år på sig för avveckling och övergång till det nya systemet.

Denna händelse var den egentliga upptakten till den serie "arbetarminnen" som Nordiska museet under åren därefter utgivit. Man ville genom att få de f.d. statarna att själva berätta försöka rädda så mycket som möjligt om denna betydelsefulla epok inom svenskt lantbruk. Genom Ivar Lo-Johanssons, Jan Fridegårds, Moa Martinssons m. fl. författarskap fanns litterära skildringar från statarmiljön, vilka verksamt bidrog till statarsystemets avskaffande. Nu ville man s.a.s. få dem det gällde att skriva ned sina personliga upplevelser och förhållanden och på så sätt rädda ett värdefullt material, som annars ej skulle bli bevarat för framtiden.

Genom radio och tidningspress uppmanades de f.d. statarna att nedteckna sina minnen. Tidningen Lantarbetaren och Lantarbetareförbundets studieledare lämnade närmare anvisningar. Museet ställde upp en "minneslista" i ett antal punkter till stöd för nedtecknarna. Avsikten med denna var att få fram vissa huvuddrag som ansågs viktigt att få belysta: barndomsmiljö, skolgång, olika arbeten och deras art, arbetsförhållanden, familjeliv, fritidssysselsättningar m.m. En pris-

tävling utlystes om de bästa bidragen.

Under åren 1945-46 insändes 140 bidrag omfattande ca 1.200 sidor text och med ca 300 fotografier. De bästa bidragen prisbelönades och 21 av dem publicerades i boken Statarminnen, som utgavs 1947. Den redigerades av dåvarande museilektorn vid Nordiska museet, Mats Rehnberg, som ledde statarundersökningen och de därpå följande undersökningarna samt redigerade serien "arbetarminnen". Denna första volym Statarminnen tog snart slut, och 1949 utgavs en ny samling.

Under de följande åren insamlades minnen från en rad olika yrkeskategorier. Dessa var förutom statarna skogsarbetare och flottare, sågverksarbetare, stenhuggare, glasbruksarbetare, verkstadsarbetare, järnbruksarbetare, byggnadsarbetare, snickare, rallare, järnvägsmän, typografer, bokbindare, handelsanställda, sjömän, kommunalarbetare, poliser, tullmän, pappersbruksarbetare, sjuksköterskor. Från de flesta av dessa undersökningar har bidrag publicerats i arbetarminnesserien. Utgivningen har ofta stötts ekonomiskt av respektive fackförbund. Även från vissa folkrörelser har minnen insamlats och delvis publicerats t.ex. Godtemplarminnen och Folkbildningsminnen, den senare redigerad av rektor Sigfrid Leander. 1959 företogs också en undersökning om lantarbetarens kontakt med boken och studiearbetet. Ett urval ur denna publicerades i "Lantarbetaren och boken" redigerad av docent Lars Furuland, som också ledde undersökningen.

Gemensamt för alla dem som genom dessa undersökningar animerats att skildra sitt liv är, att de hör till de samhällskategorier, som tidigare mycket litet blivit skildrade i biografisk litteratur. Resultatet har blivit ett antal "case studies", studier av enskilda fall. Genom mängden av biografier från ett och samma yrke utövar dessa en viss kontroll på varandra; det mindre typiska framträder ganska klart i de olika skildringarna, och man kan ganska lätt kontrollera rimligheten i de lämnade uppgifterna.

De uppgifter man genom dessa undersökningar fått in går ofta tillbaka till årtiondena närmast före sekelskiftet. Beträffande många yrkeskategorier var man ute i sista minuten för att få den tidiga industrialismens förhållanden belysta. Vad gäller sågverksundersökningen har konstaterats att knappt 15 % av uppvecklarna var födda på 1860-talet, ca 75 % under perioden 1870 - 1890, endast en person efter år 1900. Man måste således konstatera att en mycket liten del av uppvecklarna kan ha haft egna minnen från industrialismens genombrottstid.

Det insamlade materialet som förvaras i Nordiska museets arkiv är tillgängligt för alla och envar och har naturligtvis utnyttjats av forskare inom olika områden.

Glädjande nog har också i de nordiska grannländerna startats liknande insamlingskampanjer efter svenskt-mönster. Sålunda bildades vid Norsk Folkemuseum i Oslo 1950 "Avdeling for Arbeiderminner", vars synliga resultat blev bokserien "Arbeidsfolk forteller" med en första volym utkommen 1953 som sedan följts av åtskilliga andra. Även i Finland och Danmark har liknande insamlingar gjorts och delvis publicerats.

Denna lilla utställning över Nordiska museets "arbetarminnen" tillkommen i samband med ILO:s 50-årsjubileum, avser främst att sprida kännedom om bokserien och om det ovärderliga material som insamlats genom arbetarundersökningarna.

Hans Medelius